

УДК 598.2/9(477.72)

В.С. Гавриленко, М.А. Листопадський, О.С. Мезінов, П.П. Чегорка

*Біосферний заповідник "Асканія-Нова" імені Ф.Е. Фальц-Фейна НААН
вул. Фрунзе, 13, смт. Асканія-Нова, Чаплинський р-н, Херсонська обл., 75230 Україна
e-mail: mezinov_alex@mail.ru*

НОВІ ЗНАХІДКИ РІДКІСНИХ ВИДІВ ПТАХІВ НА ТЕРИТОРІЇ БІОСФЕРНОГО ЗАПОВІДНИКА "АСКАНІЯ-НОВА" ТА В ЙОГО РЕГІОНІ

Косар, лелека чорний, балабан, мартин каспійський

НОВІ ЗНАХІДКИ РІДКІСНИХ ВИДІВ ПТАХІВ НА ТЕРИТОРІЇ БІОСФЕРНОГО ЗАПОВІДНИКА "АСКАНІЯ-НОВА" ТА В ЙОГО РЕГІОНІ. В.С. Гавриленко, М.А. Листопадський, О.С. Мезінов, П.П. Чегорка. – В роботі наведена інформація про зустріч рідкісних видів птахів у біосферному заповіднику "Асканія-Нова" та на прилеглих територіях у 2011–2013 роках.

НОВЫЕ НАХОДКИ РЕДКИХ ВИДОВ ПТИЦ НА ТЕРРИТОРИИ БИОСФЕРНОГО ЗАПОВЕДНИКА "АСКАНИЯ-НОВА" И В ЕГО РЕГИОНЕ. В.С. Гавриленко, М.А. Листопадский, А.С. Мезинов, П.П. Чегорка. – В работе приведена информация о встрече редких видов птиц в биосферном заповеднике "Аскания-Нова" и на прилегающих территориях в 2011–2013 годах.

NEW RECORDS OF RARE SPECIES OF BIRDS IN BIOSPHERE RESERVE "ASKANIA NOVA" AND THE REGION. V.S. Havrylenko, M.A. Lystopadsky, O.S. Mezinov, P.P. Chehorka. – This paper provides information about the meeting of rare bird species in the biosphere reserve "Askania Nova" and surrounding areas in 2011–2013.

Спостереження за птахами сучасної території біосферного заповідника розпочалися ще за часів перших колоністів, про що свідчать рукописні матеріали з визначення у 1835 році Фрідріхом Науманом видів з першої колекції чучел птахів, яка була доставлена в місто Кеттен із колонії Асканія-Нова. З того часу різними дослідниками збирались нові дані про видове різноманіття та характер перебування птахів регіону нинішньої Асканії-Нова (Дергунов, 1928; Летопись природы..., 1985; Летопись природы..., 1990). Останньою, найбільш узагальненою роботою є "Конспект фауни хребетних Біосферного заповідника "Асканія-Нова" (з елементами популяційного аналізу)" (Гавриленко та ін., 2010). Але заповідник не є закритою екосистемою. Фауна заповідника постійно взаємодіє як з суміжними територіями, так і з іншими континентами, завдяки розміщенню у міграційному трансконтинентальному коридорі. В результаті постійного моніторингу за птахами, що гніздяться, літають, зимують та мігрують через регіон біосферного заповідника, протягом останніх двох років вдалося виявити нові види і нові поселення птахів, які представляють певний науковий інтерес.

РЯД ЛЕЛЕКОПОДІБНІ CICONIFORMES

Косар *Platalea leucorodia* Linnaeus, 1758. Вид, який щорічно зустрічається в літній період на території ділянки "Великий Чапельський під" заповідного степу. Найбільша чисельність птахів (22–43 особини) спостерігалася 21.07–27.08.2011 р. Під час експедиції, проведеної 13 червня 2013 року вздовж північного узбережжя Сивашу, на островах Строганівських було піднято три особини цього виду. При обстеженні змішаної колонії Чапельових в одному із гнізд було знайдено розбите сороками яйце, окрас якого та малий діаметр відповідали яйцю косаря. В цей же день на озері Сиваському, що розміщується за 3 км західніше від с. Новодмитрівка Генічеського району, виявлено поселення із трьох груп, яке розміщувалося на двох островах: одне, чисельністю 8 гнізд, на північному острові: 46.12,16.47 ПШ та 34.27,18.95 СД, інші – на південному острові: 46.12,40.25 ПШ та 34.27,80.54 СД – 5 гнізд в групі і 8 розсіяно. Острови густо заселені іншими видами на-

вколоводних птахів. Домінуючим видом є мартин жовтоногий *Larus cachinnans*, з меншою чисельністю реєструються мартин каспійський *Larus ichthyaetus*, шилодзьобка *Recurvirostra avosetta*, крижень *Anas platyrhynchos*, галагаз *Tadorna tadorna*, крячок річковий *Sterna hirundo*, кулик довгоніг *Himantopus himantopus*, коловодник звичайний *Tringa totanus*, журавель степовий *Anthropoides virgo*, поодинокі – кулик-сорока *Haematopus ostralegus*. Як видно, територія островів заселена рідкісними видами. Близькі до суші острови (більші за площею) заселені менше. Вони зрідка відвідуються людьми, а на одному з них знаходиться нора лисиці. Вся водойма являє собою мілководне солоне озеро, яке частково пересихає. Трав'яниста рослинність колись цілинного характеру, сильно трансформована під дією зоогенного фактору (колоній птахів) – зайнята мезофітами, які у 2013 році через посуху не розвинулися. Тому острови у значній мірі були вкриті сухими минулорічними стеблами лободи. Гнізда розміщувалися групами та поодинокі на відстані 2–5 метрів одне від одного, як в центрі островів, так і поблизу води, за 5–6 метрів від урізу. Колонія існує не більше двох років. Гнізда мають характерну для цього виду баштоподібну форму із крупних стебел минулорічної трави, висотою до 60 см, з незначним поглибленням лотка в центрі. Судячи з віку пташенят і наявності яєць в кладках, початок відкладання яєць був сильно розтягнутий (рис.1 А, Б). В

Рис. 1. Одноденне пташеня косаря(А) та пташенята з контурним оперенням (Б)

одних гніздах були пташенята, у яких вже розвивалося контурне оперення, в інших йшло вилуплення, а частина кладок знаходилася на середині насиджування. Гніздування на північному острові почалося раніше, на що вказує вік пташенят. Проведено вимірювання 21 яйця, включаючи і ті, в яких почалося виведення пташенят. Великий діаметр в середньому складає 69,15 мм при максимумі 76,2 мм, мінімумі – 62,7 мм; малий – 45,01 мм при максимумі 48,7, мінімумі 41,3 мм. Середня вага яйця складала 70,985 г, при максимумі 88,1 г, мінімумі – 48,5 г. Зрозуміло, що яйця були різного ступеня засидженості, а не свіжознесені. Це перше достовірне повідомлення стосовно гніздування косаря в материковій частині Північного Присивашся.

Лелека чорний *Ciconia nigra* Linnaeus, 1758. Останні роки в заповіднику зустрічався щорічно з травня до кінця серпня, але 2013 року у літні місяці не відмічався. Найбільше скупчення птахів даного виду (37 особин) відмічено 19.08.2013 р. на рисових полях між с. Олексіївка та с. Приморське Каланчацького району (за 58 км від заповідника). Одну особину було виявлено під час експедиційного обстеження у поді Чорна Долина в середині серпня. Проте 26 вересня зареєстровано одного дорослого лелеку в центрі Великого Чапельського поду. При наближенні до птаха на відстань до 150 метрів він легко злітав. Лелека перебував на розливах поду протягом двох днів. Це найпізніша зустріч виду за всі роки спостережень.

РЯД СОКОЛОПОДІБНІ FALCONIFORMES

Балабан *Falco cherrug* Gray, 1834. Вперше за всю історію орнітологічних спостережень на території заповідника зареєстровано його гніздування. Гніздо виявлено на залізній опорі ЛЕП–35 навпроти вівцеферми Олександрин, поряд з Великим Чапельським подом. Це гніздо було збите воронами *Corvus corax*, які використовували його не менше 15 років. Поряд з вівцефермою знаходиться перевипасена вівцями ділянка цілини, де ме-

шкає щільна колонія ховраха малого *Spermophilus pygmaeus*. У 2012 році це гніздо займав боривітер звичайний *Falco tinnunculus*, а 2013 року в ньому загіздився балабан. Кількість яєць не визначалася. Але в липні в гнізді спостерігалось троє пташенят. Двоє з них успішно покинули гніздо, одне пташеня загинуло у гнізді вже повністю опереним. Сім'я соколів трималася в цьому районі до середини серпня.

РЯД СИВКОПОДІБНІ CHARADRIIFORMES

Мартин каспійський *Larus ichthyaetus* Pallas, 1773. Колоніальне поселення цього виду виявлено на північному острові озера Сиваське, поблизу від поселення косаря та жовтоногого мартина.

На час виявлення в колонії майже завершилося гніздування. Виявлено одну кладку з двома яйцями та 2 гнізда, у яких було по 2 пухових пташенят. Всі інші пташенята (175 особин) знаходились у "дитячому садку", який охороняли декілька дорослих птахів (рис. 2). Це також перша знахідка колонії виду на озері, розміщеному в материковій частині Північного Присивашся.

Рис. 2. "Дитячий садок" мартина каспійського

Гавриленко В. С. Конспект фауни хребетних Біосферного заповідника "Асканія-Нова" (з елементами популяційного аналізу) / В. С. Гавриленко, М. А. Листопадський, І. К. Поліщук, В. П. Думенко. – Асканія-Нова, 2010. – 199 с.

Дергунов Н. И. Дикая фауна Аскании / Н. И. Дергунов // Степной заповедник Чапли – Аскания-Нова. – М.-Л., 1928. – С. 146–183.

Летопись природы Украинского государственного степного биосферного заповедника "Аскания-Нова". Т.3 : Отчет о НИР (заключительный) / Украинский научно-исследовательский ин-т животноводства степных районов имени М.Ф. Иванова "Аскания-Нова". – Аскания-Нова, 1985. – С. 26–61.

Летопись природы Биосферного заповедника "Аскания-Нова". Т. 8 : Отчет о НИР / Украинский научно-исследовательский ин-т животноводства степных районов имени М.Ф. Иванова "Аскания-Нова". – Аскания-Нова, 1990. – С. 121–193.

Надійшла 23.08.2013 р.

Рекомендує до друку
Ю.О. Андрущенко